

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

(Review of Related Literature)

การวิจัยเรื่อง “ความอยู่ดีมีสุขของประชาชนในภาคกลางตอนบนของประเทศไทย” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. ความหมายและแนวคิดของความอยู่ดีมีสุข
2. ความหมายและความสำคัญของดัชนีชี้วัด
3. ดัชนีชี้วัด องค์ประกอบและตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุข
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ความหมายและแนวคิดของความอยู่ดีมีสุข

1.1 ความหมายของความอยู่ดีมีสุข

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2537 มีพระราชดำรัสถึงการมีคุณค่าของความสุขว่า “ถ้าหากว่าประชาชนในประเทศมีความสุข มีความอยู่เย็นเป็นสุข คือ มีความเป็นอยู่ที่สบาย ก็หมายความว่าประเทศนั้นมั่นคงดีอย่างนี้ เป็นภูมิภาคที่มีกำลังแข็งแรง” (สกุลไทย, 2542)

เฮลล์ (Hales, 1994) ได้อธิบายความหมายของความสุขว่า เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและมีชีวิตชีวาที่ไม่มีเพียงจุดหมายแต่เป็นกระบวนการที่ทำให้ความสำคัญต่อชีวิตทุกด้านและชี้ให้เห็นถึงจุดที่มีความจำเป็นที่ต้องปรับปรุงและเสนอแนะแนวทางที่จะช่วยให้แต่ละบุคคลพัฒนาสุขภาพ และระดับของการเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยครอบคลุมสุขภาพกายและสุขภาพจิต กล่าวคือ สุขภาพกาย หมายถึง ภาวะใดๆ ก็ตามที่สามารถดูแลและรักษาสุขภาพให้ปลอดภัย การดูแลสุขภาพกายให้สมบูรณ์นั้นจะต้องระมัดระวังการเจ็บป่วยและมีความเป็นอยู่ที่ดี รับประทานอาหารที่ดีมีประโยชน์ ออกกำลังกายสม่ำเสมอ หลีกเลี่ยงพฤติกรรมและสารที่เป็นอันตรายต่อร่างกาย ฝักระวังอาการเจ็บป่วย ดูแลรักษาตัวเองตั้งแต่เริ่มมีอาการเจ็บป่วยและระวังการเกิดอุบัติเหตุ สุขภาพจิตหมายถึงการรวมภาวะด้านอารมณ์และจิตใจ นั่นก็คือความรู้สึกและความคิดซึ่งรวมไปถึงการตระหนักรู้และการยอมรับความรู้สึกของตนเองและผู้อื่นด้วย และสามารถที่จะแสดงอารมณ์ออกมา มีการกระทำอย่างอิสระและควบคุมอารมณ์ตนเองได้

อเล็กซานโดรวา (Alexandrova, 2005) ได้ให้ความหมายของความสุขว่า เป็นความรู้สึกร่วมทางอารมณ์ ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา เป็นแนวคิดทางอัตวิสัย (Subjective) ซึ่งเป็นรูปธรรมชัดเจนและสามารถวัดเชิงปริมาณได้ เช่น สุขภาพ การศึกษา การทำงาน และสภาพครอบครัว ความเป็นอยู่

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2545) ได้ให้ความหมายของความอยู่ดีมีสุขว่า หมายถึง การมีสุขภาพอนามัยที่ดี ทั้งร่างกายและจิตใจมีความรู้ มีงานทำอย่างทั่วถึง มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ มีครอบครัวอบอุ่นมั่นคง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีและอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ

ประเวศ วะสี (2548) ได้ใช้คำว่า “ความอยู่เย็นเป็นสุข” เป็นสภาพสะท้อนของสังคมที่มีความสุขจากองค์รวมของปัจจัยภายนอกและภายใน

จากความหมายข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ความอยู่ดีมีสุข หมายถึง การมีสุขภาพอนามัยทั้งทางร่างกายและจิตใจที่ดี มีความรู้ มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ มีครอบครัวที่อบอุ่นมั่นคง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และอยู่ภายใต้ระบบการบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ โดยองค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุขตามความหมายดังกล่าวข้างต้นนั้น ครอบคลุมมิติของการดำรงชีวิตอย่างเป็นองค์รวม ประกอบด้วย 11 ด้าน ได้แก่ ด้านประชากรและชีวิตครอบครัว ความรู้และการศึกษา ชีวิตการทำงาน รายได้และการกระจายรายได้ สุขภาพและสุขอนามัย สภาพแวดล้อม สภาพความเป็นอยู่ของชุมชน การบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ วัฒนธรรมและความเชื่อ ปัจจัยภายในจิตใจ ความสุข ซึ่งการขับเคลื่อนการพัฒนาที่มีความจำเป็นต้องดำเนินงานไปพร้อมๆ กันเพื่อบังเกิดผลสัมฤทธิ์ความอยู่ดีมีสุขของคนทุกหมู่เหล่าได้อย่างสมดุล

1.2 แนวคิดของความอยู่ดีมีสุข

แนวคิด “ความอยู่ดีมีสุข” พัฒนามาจากกรอบแนวคิดในการพัฒนาประเทศของท่านศาสตราจารย์อมตยา เช่น (พ.ศ. 2528) ที่ระบุไว้ว่า “ผลกระทบขั้นสุดท้ายของการพัฒนา คือ การทำให้ปัจเจกบุคคลสามารถบรรลุผลสำเร็จในสิ่งที่ต้องการ และปัจเจกบุคคลมีสิทธิเสรีภาพในการเลือกวิถีการไปสู่ความสำเร็จด้วยตัวเอง ส่วนการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเพียงเครื่องมือหรือทางผ่านไปสู่ความสำเร็จเท่านั้น” แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 และแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ที่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและการเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของคนและกำหนดให้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเพียงเครื่องมือการพัฒนาคนให้มีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นนำไปสู่การพัฒนาเครื่องชีวิต “ความอยู่ดีมีสุข” ของคน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับติดตามประเมินผลกระทบขั้นสุดท้ายที่เกิดขึ้นกับคน

มาตรฐานการดำรงชีวิต (The Standard of Living) จึงเป็นเรื่องของการดำรงชีวิตที่ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องของการเป็นเจ้าของในสินค้าและบริการเท่านั้น ทำให้ศาสตราจารย์อมตยาเช่น ได้พัฒนาความคิดเกี่ยวกับ “ภารกิจ” และ “สมรรถภาพ” (Functionings and Capabilities) เพื่ออธิบายความอยู่ดีมีสุข โดย “ภารกิจ” หมายถึง ความสำเร็จ และ “สมรรถภาพ” หมายถึง ความสามารถที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ โดย “ภารกิจ” เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการเลือกดำเนินชีวิตของแต่ละปัจเจกบุคคล ในขณะที่ “สมรรถภาพ” เกี่ยวข้องกับทางเลือกหรืออิสรภาพ

ที่บุคคลสามารถเลือกในการดำรงชีวิตหรือแสวงหาความสำเร็จในชีวิต ซึ่งความอยู่ดีมีสุขของคนในแต่ละสังคมในแต่ละประเทศย่อมแตกต่างกันไปตามมาตรฐานการดำรงชีวิตของแต่ละปัจเจกบุคคลในสังคมนั้นๆ ซึ่งต้องมองอย่างเป็นองค์รวมเพราะมีความเชื่อมโยงของมิติการพัฒนาและองค์ประกอบต่างๆ อย่างแยกกันไม่ออก

ความสำเร็จในการยกระดับความอยู่ดีมีสุขของประชาชนจะทำให้ประชาชนมีความสุขเพิ่มขึ้นไปด้วย ในบางกรณีระดับความสุขอาจใช้เป็นเครื่องชี้วัด ความอยู่ดีมีสุขของประชาชนได้ในบางสถานการณ์ แต่ไม่อาจใช้ได้ในทุกสถานการณ์ แม้ความอยู่ดีมีสุขมีความสัมพันธ์ใกล้เคียงกับความสุขแต่ไม่ใช่สิ่งเดียวกับความสุข ในการพัฒนาที่ผ่านมาเรื่องของความอยู่ดีมีสุขจะมีความเป็นรูปธรรมมากกว่าความสุข ซึ่งความสุขเป็นผลมาจากปัจจัยภายใน (จิตใจ) เช่น การมีความสุขเนื่องจากศีลธรรม สมာธิ ปัญญา ความพอเพียง ไม่โลภและมีความสุขซึ่งเป็นผลพวงมาจากปัจจัยภายนอก เช่น มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม มีครอบครัวอบอุ่นมีสุขภาพดี (ประเวศ วะสี, 2548) หรือความอยู่ดีมีสุขนั่นเอง ซึ่งเขียนเป็นรูปแบบง่าย ๆ ดังนี้

$$\text{ความสุข} = \text{ปัจจัยภายนอก (ความอยู่ดีมีสุข)} + \text{ปัจจัยภายใน (จิตใจ)}$$

มีคำถามว่าเมื่อปัจเจกบุคคลต่างก็แสวงหาความสุขแต่เราก็ไม่สามารถวัดความอยู่ดีมีสุขได้จากระดับของความสุข เพราะความสุขขึ้นอยู่กับความรู้สึกนึกคิดของแต่ละบุคคล อาจเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็วในระยะเวลาอันสั้น ความสุขจึงไม่ใช่เครื่องชี้วัดที่เหมาะสมในการวัดความอยู่ดีมีสุข

ความจำเป็นพื้นฐาน เป็นการตอบสนองความต้องการขั้นต่ำของประชาชนที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ถ้าประชาชนได้รับบริการตามความจำเป็นพื้นฐานตีมากขึ้น ก็จะช่วยยกระดับความอยู่ดีมีสุขของประชาชน แต่ความจำเป็นพื้นฐานให้ความสำคัญกับความต้องการขั้นพื้นฐานในรูปของสินค้าและบริการต่างๆ เท่านั้น ในขณะที่ “ความอยู่ดีมีสุข” ให้ความสำคัญกับ “ภารกิจ” และ “สมรรถภาพ” ซึ่งมุ่งเป้าไปที่ตัวบุคคล คือ วิธีการดำเนินชีวิตที่สามารถเลือกได้และความสำเร็จที่แสวงหาซึ่งมีความหมายที่กว้างและมีความซับซ้อนกว่าความจำเป็นพื้นฐานมาก

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นการพัฒนาระดับโดยการเพิ่มพูนความรู้และทักษะฝีมือ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้น ซึ่งจะมีความหมายในทางแคบกว่าความอยู่ดีมีสุขตรงที่ไม่ได้รวมถึงเรื่องของการพัฒนาจิตใจที่อาจช่วยให้เห็นคุณค่าในการดำรงชีวิตที่ดีงาม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของขีดความสามารถที่มืองค์ประกอบทั้งทางด้านสรีระและจิตใจในอันที่จะทำให้มนุษย์สามารถแปลงปัจจัยต่างๆ ให้เป็นความสำเร็จหรือเป็นความอยู่ดีมีสุขได้ แต่เป็นคนละเรื่องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

คุณภาพชีวิต เป็นการพัฒนาเพื่อให้บุคคลนั้นสามารถใช้ชีวิตหรือมีชีวิตยืนยาวอยู่อย่างมีคุณภาพ ปราศจากการคุกคามหรือทรมานจากโรคภัยไข้เจ็บ แต่ความหมายของความสุขอยู่ดีมีสุขนอกจากจะคำนึงถึงการมีชีวิตในเชิงคุณภาพ (Quality) แล้วยังต้องคำนึงถึง

องค์ประกอบอื่นๆ ในเชิงปริมาณ (Quantity) ด้วย ซึ่งหมายถึงการให้ความสำคัญกับเครื่องชี้วัดในขอบเขตที่กว้างขวางกว่า (สุชีรา สนั่นสายสิงห์, 2549)

2. ความหมายและความสำคัญของดัชนีชี้วัด

ดัชนีชี้วัด (Indicators) เป็นสิ่งที่แสดงสถานะหรือสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นหรือเปลี่ยนแปลงไป หรือสะท้อนลักษณะการดำเนินงานบางอย่างได้อย่างหนึ่งในภาษาไทยมีคำที่นำมาใช้ในความหมายเดียวกับว่าดัชนีชี้วัดอยู่หลายคำ เช่น ตัวบ่งชี้ ตัวชี้ ตัวชี้นำ และเครื่องชี้วัด เป็นต้น มีผู้ให้ความหมายของดัชนีชี้วัดไว้ต่างๆ กัน เช่น

องค์การสหประชาชาติ (United Nation, 1989) ได้อธิบายความหมายของเครื่องชี้วัดทางสังคมว่าเป็นการบรรยายสถานะและแนวโน้มของงานสวัสดิการหรือสภาพที่สะท้อนชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน ให้ความสนใจเรื่อง สวัสดิการของครัวเรือน ครอบครัว และปัจเจกบุคคล รวมถึงสภาพแวดล้อมทั้งในระยะสั้นและระยะยาว มีขอบเขตกว้างขวางและซับซ้อนครอบคลุมถึงจำนวนของหน่วยงานบริการสังคมที่มีอยู่ ประสิทธิภาพของรัฐบาล และบริการสังคมอื่นๆ สิ่งเหล่านี้แสดงถึงเกณฑ์วัดสภาพและการปรับปรุงงานสวัสดิการ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของโครงการและนโยบายสวัสดิการของรัฐบาล เพราะเครื่องชี้วัดทางสังคมเป็นสิ่งนำมาซึ่งข้อมูลผลลัพธ์ที่มีคุณค่าต่อความเข้าใจและแสดงถึงแนวโน้มสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2541) มองว่าเครื่องชี้ภาวะสังคมคือระบบของตัวบ่งชี้ทางสังคมหลายๆ ตัว ตัวบ่งชี้แต่ละตัวคือสถิติหรือข้อมูลที่บ่งชี้ถึงสถานภาพหรือสภาวะทางสังคมด้านใดด้านหนึ่ง

สุเมธ ดันติเวชกุล (2541) กล่าวว่าตัวชี้วัดทางด้านสุขภาพกายที่ดี ได้แก่ การมีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน ส่วนทางด้านสุขภาพจิตก็สามารถวัดได้ด้วยการไม่มีความเครียด มีความพอใจในสิ่งที่ตนเองมีและส่งผลถึงการอยู่ร่วมกันกับครอบครัวและชุมชนได้อย่างมีความสุข

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นจึงสรุปได้ว่า ดัชนีชี้วัดเป็นเครื่องมือที่ใช้วัดคุณภาพชีวิต ซึ่งมีเกณฑ์ที่วัดในเชิงปริมาณหรือคุณภาพ โดยอาศัยช่วงเวลาเป็นตัวกำหนดเพื่อใช้ประโยชน์ในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาโดยใช้ประโยชน์ในการวางแผน การบริหารงานพัฒนา การติดตามประเมินผล การจัดลำดับของการพัฒนาและการปรับนโยบายการพัฒนาประเทศ สอดคล้องกับ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2543) กล่าวว่า การวัดความสุขสามารถวัดได้ทั้งวิธีวัดฤวิสัย (Objectivity) และจิตวิสัย (Subjectivity) ในเชิงวัดฤวิสัย จะวัดความสุขจากเกณฑ์ที่นักวิจัยกำหนดขึ้นเพื่อวัดพฤติกรรม ทำแบบสอบถามให้ผู้ถูกวัดความสุขตอบแล้วเอาคำตอบมาจำแนกประเภทและทำเป็นตัวเลข แล้ววัดความสุขต่ำของความสุข การวัดความสุขแบบวัดฤวิสัยจะวัดความสุขของกลุ่มคน ไม่ใช่ความสุขของแต่ละคน ส่วนการวัดโดยวิธีจิตวิสัย คือ การวัดแบบให้

เขาจัดตัวเขาเองว่า เขามีความสุขหรือทุกข์ หรือสุขบ้าง ทุกข์บ้าง วิธีนี้นอกจากจะรู้ว่าใครทุกข์ใครสุขเป็นรายคนแล้ว ยังได้ความสุขของกลุ่มคนด้วย

3. ดัชชีชีวิต องค์ประกอบและตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุข

องค์กรต่างๆ ได้แสวงหาวิธีการและส่งเสริมการพัฒนาเครื่องชี้วัดต่างๆ เพื่อวัดการพัฒนาจากจุดเริ่มต้นที่ใช้ GNP ต่อมามีการใช้เครื่องชี้วัดทางสังคม คือ NDI เพื่อวัดความเป็นอยู่ที่ดีและใช้พัฒนามนุษย์ อย่างไรก็ตามกระแสนการพัฒนาที่ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบต่อพัฒนาเครื่องชี้วัดในอนาคต แต่ยังไม่มีการชี้วัดใดที่เหมาะสมและถูกต้องอย่างแท้จริง เนื่องจากในการนำเครื่องชี้วัดมาใช้ต้องประสบปัญหาความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ดังนั้นประเทศต่างๆ จึงสร้างเครื่องมือชี้วัดความอยู่ดีมีสุขตามที่เห็นว่าเหมาะสมกับบริบทของแต่ละประเทศ ส่วนแนวทางการพัฒนาความอยู่ดีมีสุขของประเทศไทยที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าการปรับเปลี่ยนรูปแบบและทิศทางการพัฒนาตามความเหมาะสมและเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 เป็นต้นมา แต่จากสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดและวิธีการพัฒนาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงด้วยแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 จึงเป็นการเริ่มต้นของการพัฒนาความอยู่ดีมีสุข ซึ่งนำมาใช้แทนการพัฒนาคุณภาพชีวิต เนื่องจากการพัฒนาจำเป็นต้องมองทุกส่วน เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมและจากการศึกษาของสุภาวรงค์ จันทวานิช และวรรณิ ไทยานันท์ (2539) ได้ศึกษา เรื่องการพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทยโดยใช้แนวคิดเรื่องการพัฒนาสังคมซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะการณ์และได้นิยามความหมายว่า การพัฒนาสังคม หมายถึง การปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคม ประกอบกับแนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต พบว่า การพัฒนาสังคมไทยเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลา 40 ปีที่ผ่านมา โดยรัฐเล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องจัดให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพไปในทิศทางที่ต้องการ คือความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจจะนำไปสู่ความกินดีอยู่ดีของประชาชน แต่เมื่อใช้แนวคิดนี้แล้วประมาณ 10 ปี จึงพบว่า คนไม่ได้รับผลประโยชน์จากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ดังนั้นการพัฒนาจึงเปลี่ยนแปลงมาเน้นเรื่องคุณภาพชีวิตของคนในสังคมการมีส่วนร่วมของประชาชนและการเพิ่มศักยภาพของประชาชนและชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ สร้างองค์กรชุมชนที่มีคุณภาพ ดังนั้นหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน นักวิชาการต่างๆ จึงได้จัดทำเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) (2548) ได้จัดทำเครื่องชี้วัดภาวะสังคมเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2518 โดยใช้แนวคิดจากบทความเกี่ยวกับการเคหะ (House Amenity) ของ ดร.คานท์ (Dr.Cant) จัดทำเป็น 6 หมวด ได้แก่

หมวด 1 ประชากร

หมวด 2 การศึกษาและการเผยแพร่ข่าวสาร

หมวด 3 ระดับรายได้

หมวด 4 สาธารณสุข

หมวด 5 การมีงานทำ

หมวด 6 ความปลอดภัย

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (2551) ได้จัดเก็บข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช.2ค) ในปี พ.ศ. 2525 และผนวกข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 จนถึงปี พ.ศ. 2551 ได้ปรับปรุงดัชนีชี้วัดเป็น 6 ด้าน 31 ตัวชี้วัด ได้แก่

ด้านที่ 1 โครงสร้างพื้นฐาน มี 7 ตัวชี้วัด

ด้านที่ 2 การประกอบอาชีพและมีงานทำ มี 7 ตัวชี้วัด

ด้านที่ 3 สุขภาพและอนามัย มี 4 ตัวชี้วัด

ด้านที่ 4 ความรู้ การศึกษา มี 3 ตัวชี้วัด

ด้านที่ 5 ความเข้มแข็งของชุมชน มี 5 ตัวชี้วัด

ด้านที่ 6 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มี 5 ตัวชี้วัด

คณะกรรมการการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.) ได้จัดทำเครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ในปี พ.ศ. 2528 เป็น 8 หมวด 32 ตัวชี้วัด เพื่อวัดคุณภาพชีวิตของคนไทยว่าควรมีคุณภาพชีวิตในเรื่องอะไรบ้างเป็นอย่างน้อย และควรมีระดับความเป็นอยู่ไม่ต่ำกว่าระดับไหนในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ และในปี พ.ศ. 2540 มีการปรับปรุงเครื่องชี้วัด จปฐ. เป็น 6 หมวด 37 ตัวชี้วัด เพื่อใช้เก็บข้อมูลในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) และในปี พ.ศ. 2551 ได้ปรับปรุงเครื่องชี้วัด จปฐ. เป็น 6 หมวด 42 ตัวชี้วัด (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2551) ได้แก่

หมวดที่ 1 สุขภาพดี มี 13 ตัวชี้วัด

หมวดที่ 2 มีบ้านอาศัย มี 8 ตัวชี้วัด

หมวดที่ 3 ผักใฝ่การศึกษา มี 7 ตัวชี้วัด

หมวดที่ 4 รายได้ก้าวหน้า มี 3 ตัวชี้วัด

หมวดที่ 5 ปลูกฝังค่านิยมไทย มี 6 ตัวชี้วัด

หมวดที่ 6 ร่วมใจพัฒนา มี 5 ตัวชี้วัด

กรมสุขภาพจิต (2549) กล่าวว่า ความอยู่ดีมีสุขเกิดขึ้นได้จากปัจจัยหลัก 4 ประการ คือ

1. จากสิ่งแวดล้อม เช่น สถานการณ์ทางสังคม สถานการณ์ทางการเมือง เป็นต้น
2. จากภายในจิตใจในตนเอง เช่น อารมณ์ พฤติกรรม เป็นต้น
3. จากความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับบุคคลอื่น
4. จากสิ่งสนับสนุนอื่นๆ เช่น การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

สมัชชาสุขภาพแห่งชาติ (2548) อธิบายว่า ความสุขภายในของแต่ละคนมักได้รับผลกระทบมาจากปัจจัยภายนอก องค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุขจึงประกอบด้วย

1. ความสุขภายใน คือ ความสุขที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ไม่ได้เกิดขึ้นกับการมีหรือไม่มีปัจจัยภายนอกโดยตรง ความสุขภายในมักเป็นในระดับจิตและปัญญา แบ่งออกเป็น ความสุขจากการมีอิสรภาพ ความภาคภูมิใจ การเข้าถึงหลักศาสนา (ศีล) ความสงบ (สมาธิ) ความไม่ยึดมั่น (ปัญญา) ความสุขภายในส่วนใหญ่สามารถเรียนรู้และเกิดขึ้นเฉพาะตนเองแต่อาจจะต้องอาศัยกลไกการสนับสนุนจากระบบสังคมโดยเฉพาะเรื่องของการมีอิสรภาพที่มักผูกกับระบบสังคม การเมือง เศรษฐกิจ

2. ความสุขภายนอก มักสัมพันธ์กับปัจจัยต่างๆ ในการดำรงชีวิต รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันและปัจจัยต่างๆ แบ่งออกได้เป็น การมีปัจจัยสี่พอเพียง มีความมั่นคงในชีวิต ครอบครัวอบอุ่น การมีชุมชนเข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมที่ดี

นายแพทย์ยงยุทธ ขจรธรรม นายแพทย์อภิสิทธิ์ ชำรงวรากล และคณะ อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550) เห็นว่ากระบวนการพัฒนาความสุขเป็นการพัฒนาวิธีคิดให้มองความสุข (Happiness) มากกว่าความสุขหฤหรรษ์ (Pleasure) และเพื่อให้เปลี่ยนความคิดของชาวบ้านที่เข้าร่วมจนถึงขั้นปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เพื่อช่วยสร้างคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมให้ทุกคนมีความสุขเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ใช้ในการประเมินผลเพื่อให้รู้สถานการณ์และเป็นการกระตุ้นให้มีทางเลือกใหม่ โดยมีองค์ประกอบ 8 องค์ประกอบดังนี้

1. การมีหลักประกันในชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องความสุขที่พบบ่อยและน่าสนใจ เช่น มีที่ดินทำกินของครอบครัวอย่างพอเพียง มีบ้านอาศัยของครอบครัวอย่างมั่นคงถาวร มีอาหารการกินพอเพียง มีเงินทองใช้สอย มียุ้งข้าวใหญ่ มีข้าวกินตลอดปี

2. การมีร่างกายจิตใจที่แข็งแรง เช่น สุขภาพจิต ร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคประจำตัว

3. การมีครอบครัวที่อบอุ่น เช่น คนในครอบครัวอยู่กันพร้อมหน้าและมีงานทำ คนในครอบครัวรักใคร่กันไม่ทะเลาะหรือหึงหวงกัน ผัวเดียวเมียเดียว คนในครอบครัวมีเวลาให้กัน

4. การมีชุมชนเข้มแข็ง เช่น เกิดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่ม เกิดผู้นำตามธรรมชาติและมีกระบวนการพัฒนาผู้นำ คนในชุมชนมีความสามัคคี

5. การมีสิ่งแวดล้อมที่ดี เช่น มีดินน้ำสัตว์อุดมสมบูรณ์ มีสิ่งแวดล้อมน่าอยู่เพิ่มความหลากหลาย

6. การมีอิสรภาพ เช่น ได้ทำในสิ่งที่คิด โดยไม่สร้างความเดือดร้อนไม่ถูกคนอื่นครอบงำด้านความคิด ประกอบอาชีพอิสระ

7. การมีความภาคภูมิใจ เช่น การเป็นอย่างที่ดีของผู้อื่น ได้ถ่ายทอดความรู้ ความคิดต่อผู้อื่น

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
ห้องสมุดงานวิจัย
วันที่..... 28 .. ก.ย. 2555 ..
เลขทะเบียน..... 246475 ..
เลขเรียกหนังสือ.....

8. การเข้าถึงธรรมชาติด้วยการอยู่ร่วมกัน เช่น การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความพอใจในสิ่งที่มีอยู่

ส่วนแนวคิดขององค์กร UNESCAP อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ (2550) โดยมีกรอบแนวคิดมองคุณภาพชีวิตในฐานะที่เป็นภาพรวมของ องค์ประกอบต่างๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์กัน ซึ่งแต่ละบุคคลจะมีระดับที่แตกต่างกันออกไป ระดับการมี ชีวิตที่เป็นผลรวมจากองค์ประกอบสุขภาพชีวิต 7 ประการ

1. ด้านสุขภาพ ตัวชี้วัด คือ การตาย ความเจ็บป่วย โภชนาการ
2. ด้านระดับการศึกษา ตัวชี้วัด คือ การศึกษาเบื้องต้น การศึกษาต่อเนื่อง การศึกษาต่อเนื่องระดับสูง
3. การทำงาน ตัวชี้วัด คือ การจ้างงาน สภาพการทำงาน
4. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ตัวชี้วัด คือ สภาพที่อยู่อาศัย การขนส่งและการคมนาคม สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ
5. สภาพครอบครัวและความเป็นอยู่ ตัวชี้วัด คือ ความมั่นคงทางครอบครัว
6. สภาพความเป็นอยู่ในชุมชน ตัวชี้วัด คือ ความมั่นคงของชุมชน
7. วัฒนธรรมและจิตวิญญาณ ความเชื่อและงานอดิเรก สันทนาการ ตัวชี้วัด คือ วัฒนธรรมความเป็นอยู่ ความเชื่อ การพักผ่อน

นอกจากนี้สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2549) ได้ให้ความสำคัญกับ ความสุขของประชาชน โดยเสนอดัชนีความสุข 9 ด้าน เพื่อนำสังคมไทยไปสู่สังคมที่มีความสุข ยั่งยืน ประกอบไปด้วย

ดัชนีด้านที่ 1 การมีรายได้และความพอเพียงของรายได้ โดยจะวัดสัดส่วนความ ยากจน ความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้

ดัชนีด้านที่ 2 ชีวิตครอบครัว โดยวัดจากอัตราที่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง ความอบอุ่นของครอบครัว เช่น พ่อแม่ลูกมีเวลาอยู่ด้วยกัน อัตราการหย่าร้าง

ดัชนีด้านที่ 3 การมีสาธารณูปโภค โดยโครงสร้างพื้นฐานที่มีความเชื่อมโยงและ กระจายความเจริญอย่างทั่วถึงไปสู่ภูมิภาค

ดัชนีด้านที่ 4 การมีงานทำอย่างทั่วถึง โดยวัดจากอัตราการว่างงาน ซึ่งต้องมี อย่างทั่วถึง และเหมาะสมกับศักยภาพ

ดัชนีด้านที่ 5 ความรู้และการศึกษา โดยพิจารณาจากการมีความรู้ที่ทุกคน ได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึงเท่าเทียมกันและทำให้เกิดการพัฒนาตนเองได้

ดัชนีด้านที่ 6 สุขภาพอนามัย ต้องมีสุขภาพอนามัยที่ดี เจ็บป่วยน้อย มีชีวิตที่ ยืนยาว ได้รับความเป็นธรรมในระบบสาธารณสุข

ดัชนีด้านที่ 7 สภาพแวดล้อม โดยจะรวมทุกเรื่องที่อยู่รอบตัวเรา

ดัชนีด้านที่ 8 การบริหารจัดการที่ดีทั้งภาครัฐและเอกชน โดยวัดความมีส่วนร่วม ความโปร่งใสในการทำงาน

ดัชนีด้านที่ 9 มิติด้านเศรษฐกิจโดยรวม โดยวัดจากความผันผวนของเศรษฐกิจโดยรวม

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.) (2548) ได้พัฒนาเครื่องชี้วัดการเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 –2544) ต่อเนื่องกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545–2549) ซึ่งได้กำหนดไว้ว่า คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาและมุ่งเน้นการพัฒนาเพื่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชน โดยมีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 2.1 แสดงองค์ประกอบและตัวชี้วัดของการทำดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8

ดัชนี	องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด
สุขภาพ	1. การมีชีวิตยืนยาว	1. อายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด
อนามัย	2. การมีสุขภาพอนามัยที่ดี	2. สัดส่วนประชากรที่ไม่เจ็บป่วยในแต่ละปี
	3. การสร้างความเป็นธรรมในระบบสาธารณสุข	3. สัดส่วนประชากรที่มีหลักประกันสุขภาพ
ความรู้	1. การได้รับการศึกษาของคนไทยอย่างทั่วถึงเท่าเทียมกัน	1. จำนวนปีเฉลี่ยที่ได้รับการศึกษาของประชาชน
	2. คุณภาพการศึกษา	2. อัตราการเข้าเรียนหนังสือของเด็กชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย
		3. ผลคะแนนการสอบวิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์
ชีวิตการทำงาน	1. การมีงานทำอย่างทั่วถึง	1. สัดส่วนผู้ว่างงาน
	2. ความมั่นคงในการทำงาน	2. สัดส่วนแรงงานที่มีบริการ สวัสดิการและอยู่ในข่ายครอบคลุมของกองทุนประกันสังคม
รายได้และการกระจายรายได้	1. รายได้	1. สัดส่วนของคนยากจนด้านรายได้
	2. การกระจายรายได้	2. สัมประสิทธิ์การกระจายรายได้
สภาพแวดล้อม	1. ที่อยู่อาศัยและการได้รับบริการสาธารณสุข	1. สัดส่วนครัวเรือนที่มีบ้านและที่อยู่เป็นของตัวเอง
	2. ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	2. สัดส่วนครัวเรือนที่มีน้ำประปาใช้
	3. สิ่งแวดล้อม	3. สัดส่วนคดีอาชญากรรมต่อประชากร
		4. สัดส่วนคดียาเสพติดต่อประชากร

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ดัชนี	องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด
ด้านชีวิต ครอบครัว	1. สัมพันธภาพของสมาชิก ในครอบครัว	5. ดัชนีคุณภาพแหล่งน้ำ 6. สัดส่วนขยะต่อประชากรต่อปี 7. สัดส่วนพื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่ทั้งหมด
	2. การพึ่งตนเองทาง เศรษฐกิจ	1. อัตราการหย่าร้าง 2. อัตราการจดทะเบียนสมรส 3. ความอบอุ่นของครอบครัว 4. ร้อยละของครอบครัวที่มีรายได้มากกว่า รายจ่ายร้อยละ 10
การบริหารจัดการ ที่ดีของภาครัฐ	1. หลักคุณธรรม 2. การมีส่วนร่วม 3. ความคุ้มค่า 4. ความโปร่งใส	1. สัดส่วนจำนวนข้าราชการที่ถูกลงโทษ ทางวินัย 2. สัดส่วนของผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้ง 3. สัดส่วนค่าใช้จ่ายภาครัฐต่อ GDP 4. ดัชนีชี้วัดคอร์รัปชันขององค์กร Transparency International

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548

การจำแนกองค์ประกอบของดัชนีชี้วัดความสุขเป็น 7 ด้าน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551) ได้แก่ ด้านสุขภาพอนามัย ความรู้ ชีวิตการทำงาน รายได้และการกระจายรายได้ ชีวิตครอบครัว สภาพแวดล้อม และการบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ ซึ่งทุกองค์ประกอบจะต้องดำเนินการพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน เพื่อให้เกิดผลต่อความอยู่ดีมีสุขของคนได้อย่างแท้จริง

1. ด้านสุขภาพอนามัย หมายถึง ภาวะที่ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บอันเกิดจากการสร้างสุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสติปัญญา รวมถึงการมีภาวะโภชนาการที่ดี การรู้จักป้องกันดูแลสุขภาพที่ดีของตนเอง และสามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุข ซึ่งจะทำให้คนมีอายุยืนยาว สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข สร้างสรรค์ ประโยชน์แก่ตนเองครอบครัวและสังคมได้อย่างเต็มศักยภาพ

2. ด้านความรู้ เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการยกระดับความอยู่ดีมีสุขของคนไทย เพราะความรู้ช่วยเสริมสร้างศักยภาพของคนให้มีทักษะความสามารถในการปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทันในสังคม ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การที่คนเราจะมีความรู้ได้นั้นจะต้องได้รับการศึกษา การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างโอกาสและพัฒนาสติปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของคนให้สามารถ คิดเป็น ทำเป็น เรียนรู้ที่จะพึ่งตนเองและใช้ประสบการณ์

ศักยภาพและทักษะของตนให้เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติภารกิจในสังคมได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ

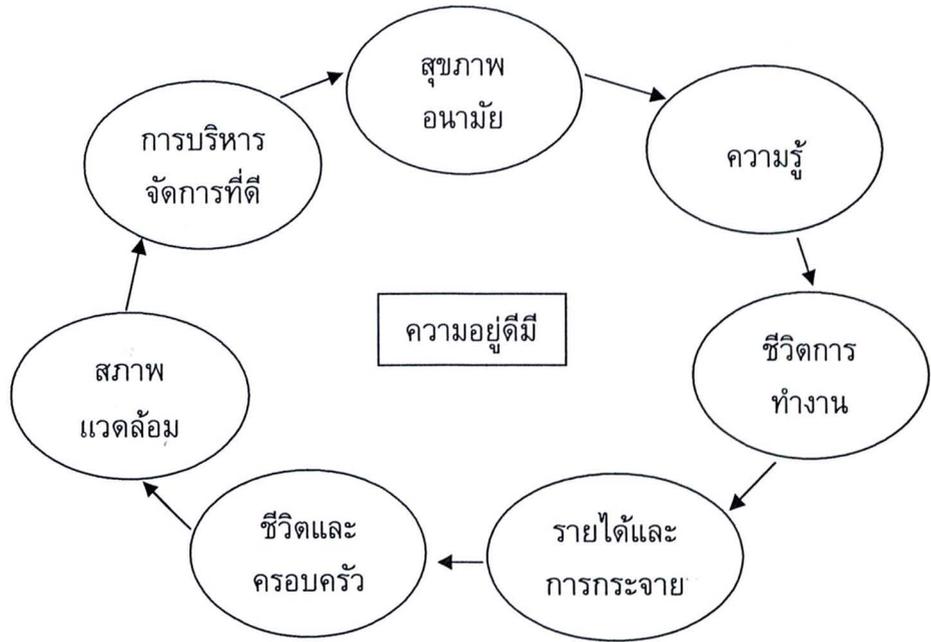
3. ด้านชีวิตการทำงาน เป็นปัจจัยการกำหนดความอยู่ดีมีสุขของคน นอกจากจะต้องมีสุขภาพอนามัยดีแล้ว ได้รับการศึกษาดีแล้ว การทำงานจะเป็นที่มาของอำนาจซื้อซึ่งนำไปสู่การสร้างความสำเร็จและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การมีงานทำที่ดี มีความมั่นคงและความปลอดภัยในการทำงาน มีรายได้ได้อย่างต่อเนื่อง ย่อมส่งผลให้คนเราสามารถดูแลความ เป็นอยู่ของตนเองและครอบครัวให้อยู่ดีมีสุขได้และยังประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคมโดยรวม

4. รายได้และการกระจายรายได้ ความขัดสนในด้านรายได้และการยังชีพ การมี ปัญหาความยากจนที่รุนแรงและความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ในระดับสูงย่อมสะท้อนการอยู่ อย่างเป็นทุกข์ในสังคม ดังนั้นความอยู่ดีมีสุขที่สำคัญประการหนึ่งคือการเสริมสร้างการ เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เอื้อประโยชน์ต่อประชาชนให้มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีอำนาจซื้อ เพียงพอต่อการดำรงชีวิตที่ได้มาตรฐานและหลุดพ้นจากปัญหาความยากจนและมีการกระจาย รายได้ในกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมอย่างเท่าเทียมกันอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

5. ชีวิตครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานทางสังคมที่มีความสำคัญยิ่งต่อคนในการ ดำรงชีวิต ความสัมพันธ์ในครอบครัวถือเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความอยู่ดีมีสุข ครอบครัวยุติมีสุข คือ ครอบครัวที่มีความรัก ความอบอุ่น อบอุ่นภาพหน้าที่ของครอบครัว มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ลดปัจจัยเสี่ยงของครอบครัว สามารถพึ่งตนเองได้และมีการเกื้อกูล สังคมอย่างเป็นธรรม

6. สภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต เป็นอีกมิติหนึ่งที่มีความสำคัญต่อความ อยู่ดีมีสุขสภาพแวดล้อมที่ดีย่อมส่งผลต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจที่ดีเอื้อต่อการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตในสังคม การมีสภาพแวดล้อมที่ดีหมายถึงการมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง การได้รับ บริการสาธารณสุขที่พอเพียงและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน อนามัยสิ่งแวดล้อม ที่ดี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกื้อกูลคุณภาพการดำรงชีวิตให้เกิดการสนับสนุนความ อยู่ดีมีสุขของคน

7. การบริหารจัดการที่ดีของรัฐ ความอยู่ดีมีสุขของประชาชนส่วนหนึ่งจะขึ้นอยู่กับ การบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ มีการดูแลคนในสังคมให้มีสิทธิและเสรีภาพในการดำรงชีวิต มีส่วนร่วมในการพัฒนาและตรวจสอบภาครัฐ ได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียมกันในด้านกฎหมาย และรัฐกับประชาชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน นำไปสู่สังคมที่คนในสังคมจะอยู่ดีมีความสุข ตลอดไป

ภาพที่ 2.1 องค์ประกอบ “ความอยู่ดีมีสุข”

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551

สถาบันประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล (2548) ได้พัฒนาดัชนีความสุขตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ประกอบด้วย 10 ดัชนี 28 องค์ประกอบ โดยสามารถสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ 2.2 แสดงดัชนีชีวิตความอยู่ดีมีสุขและองค์ประกอบสถาบันประชากรและสังคม

ดัชนี	องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด
ประชากรและครอบครัว	1. ประชากร	1. โครงสร้างทางอายุ
	2. ครอบครัวมีสุข	2. รูปแบบการอยู่อาศัยของครัวเรือน
	3. สถานภาพสมรส	3. ครัวเรือนที่พ่อแม่ลูกอยู่พร้อมหน้า
	4. ความมั่นคงพื้นฐานของครอบครัว	4. สถานภาพการสมรส
		5. ความมั่นคงของที่อยู่อาศัย
		6. การมีน้ำดื่ม
		7. การใช้น้ำที่ถูกสุขลักษณะ

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

ดัชนี	องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด
ความรู้	<ol style="list-style-type: none"> 1. การศึกษา 2. การรับข้อมูลข่าวสารและการติดต่อสื่อสาร 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ระดับการศึกษา 2. จำนวนประชากรที่มีอายุระหว่าง 14 – 25 ที่ได้รับการศึกษา 3. แหล่งทุนการศึกษา 4. การเป็นเจ้าของโทรทัศน์ โทรศัพท์พื้นฐานและมีมือถือ
การทำงาน	<ol style="list-style-type: none"> 1. อาชีพหลักและการทำงาน 2. อาชีพเสริม 3. การทำนา 4. การอบรมอาชีพ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. อาชีพหลัก 2. สถานภาพการทำงานอาชีพหลัก 3. อาชีพเสริม 4. สถานภาพการทำงานอาชีพเสริม 5. การทำนาในรอบ 1 ปี 7. การเข้าอบรมอาชีพ 8. การนำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปใช้
รายได้	<ol style="list-style-type: none"> 1. รายได้ 2. ความพอเพียงของรายได้ 3. การออม 4. การรับและส่งเงินจากสมาชิกนอกครัวเรือน 5. การกู้ยืมเงิน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. รายได้ของประชากรอายุ 15 ปี มีรายได้หลักต่ำกว่าเส้นความยากจน 2. รายได้จากอาชีพหลักต่อปี 3. รายได้จากอาชีพเสริมต่อปี 4. ความพอเพียงต่อการดำรงชีวิต 5. การมีเงินออม 6. การส่งเงินให้กับผู้อื่นที่ไม่อยู่ในครัวเรือน 7. การรับเงินจากสมาชิกในครัวเรือนที่ไปทำงานที่อื่น 8. การกู้ยืมเงินและภาระในการชำระหนี้ 9. การนำเงินกู้ยืมมาใช้ประโยชน์ 10. อัตราดอกเบี้ยในการกู้ยืมเงิน

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

ดัชนี	องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด
สุขภาพอนามัย	<ol style="list-style-type: none"> 1. สุขภาพ 2. การสูบบุหรี่ 3. การดื่มสุราหรือเครื่องดื่มมีแอลกอฮอล์ 4. การออกกำลังกาย 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไปที่เป็นโรค 2. ประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไปได้รับสวัสดิการรักษายาบาล 3. วิธีการรักษายาบาล 4. ประชากรที่สูบบุหรี่ 5. ความถี่ในการสูบบุหรี่ 6. เหตุผลที่เริ่มและเลิกสูบบุหรี่ 7. จำนวนประชากรที่ดื่มสุรา 8. เหตุผลที่เริ่มและเลิกสุรา 9. ประชากรที่ออกกำลังกาย 10. ความถี่และเวลาที่ออกกำลังกาย
สภาพแวดล้อม	<ol style="list-style-type: none"> 1. ทูทางสังคม 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การรู้จักกัน 2. การเสียสละ 3. ความไว้วางใจ 4. การให้ความช่วยเหลือ
การบริหารจัดการที่ดี	<ol style="list-style-type: none"> 1. การมีส่วนร่วมทางการเมือง 2. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การไปใช้สิทธิในการเลือกตั้ง 2. เหตุผลในการไปเลือกตั้ง 3. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ
วัฒนธรรม	<ol style="list-style-type: none"> 1. การปฏิบัติกิจทางศาสนา 2. ค่านิยมในการเสี่ยงโชค 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การปฏิบัติกิจทางศาสนา 2. การเสี่ยงโชคในรอบปี 3. ความถี่ในการเสี่ยงโชค
ปัจจัยภายใน (จิตใจ)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความยากจนเชิงเปรียบเทียบ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความคิดเห็นความยากจนเชิงเปรียบเทียบ 2. สาเหตุในความยากจน 3. เหตุผลของความหลุดพ้นจากความยากจน

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

ดัชนี	องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด
ความสุข	1. ความสุข 2. ความสุขและครอบครัว 3. ความสุขและการมีงานทำ 4. ความสุขและภาวะหนี้สิน 5. ความสุขและการมีเงินออม 6. ความสุขและสุขภาพ 7. ความสุขและทุนทางสังคม 8. ความสุขและความยากจน เชิงเปรียบเทียบ	1. ความสุขในปัจจุบัน 2. ความสุขในอนาคต 3. ความสุขในครอบครัว 4. ความสุขจากการมีงานทำ 5. ความสุขตามภาวะหนี้สิน 6. ความสุขในการมีเงินออม 7. ความสุขตามภาวะเจ็บป่วย 8. ความสุขตามระดับทุนสังคมในชุมชน 9. ความสุขเปรียบเทียบกับความยากจนเชิงเปรียบเทียบ

ที่มา : สถาบันประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2548

โดยสรุปแล้ว วิวัฒนาการของการพัฒนาเครื่องชี้วัดในแต่ละยุคสมัยได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมของสภาพการณ์ทางสังคม จากจุดเริ่มที่ใช้ GNP และ GDP ต่อมา มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาและให้ความสำคัญกับการวัดผลกระทบสุดท้ายในการพัฒนาโดยมุ่งเน้นในเรื่องความอยู่ดีมีสุขของคนเป็นหลัก ส่งผลให้องค์กรต่างๆ ที่ดำเนินงานเกี่ยวข้องกับการพัฒนาปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การพัฒนา และพัฒนา HDI ให้สอดคล้องกับหลักการพัฒนาในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามแนวโน้มการพัฒนาในระยะต่อไปยังคงเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมและการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ส่งผลถึงการพัฒนาเป็นเครื่องชี้วัดในอนาคต ดังนั้นการกำหนดเครื่องชี้วัดให้มีความสอดคล้องทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงจึงขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่มีความหลากหลายและแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยความอยู่ดีมีสุข พีระศักดิ์ ศรีฤชา (2545) ได้ศึกษาชีวิตที่มีความสุขของผู้สูงอายุในหมู่บ้านไถ่มา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษา พบว่าความหมายของชีวิตที่มีความสุขนั้น แม้จะมีความแตกต่างกันบ้างแต่ก็มองว่าเป็นสภาวะของความสำราญทั้งกายและใจ ความสงบและความพอเพียง โดยเปรียบเทียบคุณค่าของการมีชีวิตที่มีสุขเหมือนกับการมีบุญ ความสุขทางใจสำคัญกว่าความสุขทางกาย ความสุขแต่ละคนเป็นอัตวิสัยและอยู่บนฐานของการเปรียบเทียบกับผู้อื่นที่มีสถานะใกล้เคียงกับตน ความเชื่อเกี่ยวกับ

สุขภาพ ได้แก่ การมีสุขภาพดี มีพอรอยู่ พอกิน ได้ทำบุญ ได้ช่วยเหลือผู้อื่นและอยู่ในชุมชนที่ดี การปฏิบัติตนเพื่อให้มีความสุข ได้แก่ การรักษาสุขภาพ ทำบุญและปฏิบัติธรรม การทำตามความคาดหวังทางสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมพร รุ่งเรืองกลกิจ (2546) ที่ศึกษา ลักษณะครอบครัวอีสานกับการส่งเสริมสุขภาพจิต พบว่า คนที่มีสุขภาพจิตดีหรือมีความสุข คือ การที่บุคคลนั้นไม่เป็นคนคิดมาก มีจิตใจที่สงบ ถ้าครอบครัวมีความสุขสมาชิกในครอบครัว ก็มีความสุขด้วย ครอบครัวที่มีความสุขต้องเป็นครอบครัวที่มีพร้อม มีบ้าน มีกิน มีใช้ สมาชิกในครอบครัวมีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พ่อแม่กับลูกต้องฟังซึ่งกันและกัน ส่วนครอบครัวที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาสุขภาพจิต คือ ครอบครัวที่มีรายได้ไม่พอกับค่าใช้จ่ายขั้นพื้นฐานของครอบครัว นอกจากนี้ ไสว บุญมา และนภาพร ลิมพ์ปิยากร (2550) ได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมอีกว่า ดัชนีความสุขเป็นเป้าหมายในการพัฒนาประเทศ ส่วนกิจกรรมที่ทำให้มีความสุขมากที่สุด คือ การมีเพศสัมพันธ์ รองลงมา คือ การเข้าสังคม การพักผ่อน การสวดมนต์ อธิษฐาน การรับประทานอาหาร การออกกำลังกาย และการดูโทรทัศน์ ส่วนกิจกรรมที่ทำให้เกิดความสุขน้อยที่สุด คือ การทำงานทั้งภายในบ้านและงานนอกบ้าน โดยปัจจัยภายนอก 7 อย่าง คือ ฐานะทางเศรษฐกิจ สุขภาพ ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว งานที่ทำ เพื่อน สังคมรอบด้านและอิสรภาพ ถ้าเปรียบเทียบตัวเรากับคนที่มีฐานะสูงกว่าเราจะมีความสุขลดลง ในส่วนของสุขภาพเรื่องความเจ็บปวดและปัญหาทางจิตมีผลกระทบต่อความสุขมากกว่าความจำกัดของสภาพร่างกาย ความสัมพันธ์ด้านครอบครัว คนที่แต่งงานมีความสุขมากกว่าคนโสด งานที่ทำให้คนยกย่องนับถือและมีสถานภาพทางสังคมทำให้คนเรามีความสุข อิสรภาพที่มีผลต่อความสุข คือ อิสรภาพส่วนตัว อิสรภาพทางการทางเมือง และอิสรภาพทางการเงิน ส่วนปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อความสุข 3 อย่าง คือ ประสบการณ์จากการเลี้ยงดู ปรัชญาในการดำเนินชีวิต เช่น ความรู้สึกพอใจ และความรู้สึกมั่นคง เช่น ความมั่นคงทางด้านรายได้ ความมั่นคงในการมีงานทำ ความมั่นคงในครอบครัว ความมั่นคงในชุมชน และการมีสุขภาพที่ดี จากปัจจัยดังกล่าว เทอดศักดิ์ เดชคง อ้างถึงใน อภิญา ตันทวิวงศ์ (2548) กล่าวอีกว่า คนเราส่วนใหญ่มักมีความสุขจากปัจจัยภายนอก ร้อยละ 90 ส่วนอีก ร้อยละ 10 เป็นความสุขจากปัจจัยภายใน และพบว่า คนที่มีความสุขบนปัจจัยภายนอกส่วนใหญ่นั้นมีความสุขได้ยากขึ้น

จากเอกสารและงานวิจัยความอยู่ดีมีสุขข้างต้นจะเห็นได้ว่าความอยู่ดีมีสุขเป็นสภาวะที่ดีของร่างกายและจิตใจ คนที่มีความอยู่ดีมีสุข คือ บุคคลที่มีร่างกายที่แข็งแรงไม่มีโรคภัยและมีจิตใจที่ดีและสงบ มีความรู้ มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ มีครอบครัวที่อบอุ่นมั่นคง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และอยู่ภายใต้ระบบการบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ